

hâne binalarına bitişik, çoğunluğu ahşap, daha ziyade "hünkâr dairesi" düzeyinde mütevazı bölümler tasarlanmıştır. Kasımpaşa ve Galata mevlevîhânelerindeki kasr-ı hümâyün selâmlık kanadı ile kaynaştırılmış, Ertuğrul Tekkesi'nde ise girişin yer aldığı güney kesimin üst katına yerleştirilerek yapının bünyesi içine alınmıştır. Buna karşılık Yenikapı ve Bahariye mevlevîhâneleriyle Selimiye, Şah Sultan ve Hasırîzâde tekkelerinde, kasr-ı hümâyünlerin ahşap direkli veya konsollu çıkmalarıyla cepheye belirtilmiş olduğu görülür. Bir istisna oluşturan Merkez Efendi Tekkesi'nde ise hünkâra tahsis edilen oda tevhidhâne binasından soyutlanmış, derviş hücreleri ve selâmlık birimleriyle beraber türbenin doğusundaki şadırvan avlusunun çevresine yerleştirilmiştir.

İnî yapıların yanı sıra kışlalar ve askerî okullar başta olmak üzere birtakım resmî yapılarda da karşılaşılan kasr-ı hümâyünlerin genellikle giriş cephelerinden algılanabilen, bazan da doğrudan girişin üzerine yerleştirilen çıkmalar şeklinde tasarlandığı görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Yeni Cami ve Hünkâr Kasrı, Ankara, ts.; Ayda Arel, *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul 1975, tür.yer.; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, tür.yer.; Sedad Hakkı Eldem, *Türk Evi- Osmanlı Dönemi*, İstanbul 1984, II, 212-230; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimârisi*, İstanbul 1986, tür.yer.; M. Baha Tanman, "Hekimoğlu Ali Paşa Camii'ne İlişkin Bazı Gözlemler", *Aslanapa Armağanı*, İstanbul 1996, s. 253-280; a.mlf., "Hünkâr Kasrı", *DBİst.A*, IV, 100-102.

M. BAHÂ TANMAN

KASRÎŞİRİN ANTLAŞMASI

Osmanlılar'la Safevîler arasında
1639'da imzalanan
ve bugünkü Türkiye-İran doğu sınırını
belirleyen antlaşma.

XVII. yüzyılın başlarından beri aralıklarla süregelen Osmanlı-İran savaşları IV. Murad'ın tahta çıkıp idareye hâkim olduğu sıralarda yeniden alevlenmişti. Şevval 1044'te (28 Mart 1635) Revan Seferi'ne çıkan IV. Murad, Bağdat'ı kurtarmak için ikinci defa harekete geçerek burayı almıştı. Bağdat'ın muhasarası ve yeniden zaptı sonrasında (Şâban 1048 / Aralık 1638) İran Şahı Safî'nin ordusu, Rüstem Han kumandasında Diyâle nehrinin doğusunda bulunan Kasrîşîr'in şehri yakınlarına çekilmişti. Osmanlı ordusu da Sad-

razam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın idaresinde Diyâle nehrinden geçerek Derteng yakınlarına gelmişti. Burada Kars'ın İran'a verilmesi karşılığında yapılan barış teklifini reddeden Kara Mustafa Paşa, Hankâh-ı Kebîr ve Zühâb ovasına kadar ilerledi. Esasen 1039'da (1630) başlayıp 1048'e (1638) kadar Azerbaycan ve Irak cephelerinde devam eden savaşların sona ermesini her iki taraf da arzu etmekteydi. İki devlet arasındaki sınırın uzunluğu 2185 km. olmakla beraber (Hubbard, s. 1-2), bunun sadece Ağrı dağı ile Şattûlarap arasındaki 1296 kilometrelik kısmında ihtilâf mevcuttu (Sykes, s. 365). Barış müzakerelerine Kasrîşîr'in yakınında dağların eteğinde bulunan Zühâb'da başlandı. Dolayısıyla bazı kaynaklarda antlaşma Zühâb Antlaşması şeklinde yer almaktadır. Görüşmelere şah adına vekili Saruhan ile başelçisi Şemseddin Muhammed Kulı Han katıldı (BA, İbnülemin Tasnifi, Hariciye, nr. 18 [Sınırnâme]). 11 Muharrem 1049'da (14 Mayıs 1639) başlayan ve üç gün devam eden müzakerelerden sonra 14 Muharrem'de (17 Mayıs) antlaşma imzalandı (Naîmâ, III, 429). Bu arada IV. Murad İstanbul'a hareket etmişti. Bu sebeple Zühâb'da varılan antlaşma, hükümdarın tasvibine sunulmak üzere Rebîülevvel 1049'da (Temmuz 1639) Muhammed Kulı Han tarafından İstanbul'a götürüldü (Kâtib Çelebi, II, 215; Naîmâ, III, 420). Dolayısıyla antlaşma 1049 yılı Şâban ayı başlarında (Kasım 1639 sonu) kesin olarak tasdik edilmiş oldu (Feridun Bey, II, 217-219). Antlaşmaya göre Irâk-ı Arab denilen Bağdat, Basra ve Şehrîzor bölgesi Osmanlılar'da kalmış, Revan ise Safevîler'e bırakılmıştır. Ayrıca Safevîler'in gerek Irak'a gerekse Kars, Ahıska ve Van'a tecavüzleri önlenmiştir.

Zühâb'da müzakereler üç günde tamamlandı ama iki devlet arasındaki ilişkiler uzun müddet bu antlaşmaya göre sürdü. Nitekim Nâdir Şah'la 1159 (1746) yılında imzalanan Kerden Antlaşması'nda 1639 Zühâb Antlaşması yenilendi. Yine 1823 ve 1847 tarihlerinde imzalanan I ve II. Erzurum antlaşmalarında da sınırlarla ilgili meseleler bu antlaşma esas alınarak çözümlendi. Zühâb'da varılan antlaşma ile 1639 yılına kadar devam eden Osmanlı-Safevî anlaşmazlığına kesin bir şekilde son verildi. Azerbaycan ve Irak üzerinde hak iddia eden her iki devletten Osmanlılar Revan'ı bırakırken Safevîler de Osmanlılar'ın Basra körfezindeki hâkimiyetlerini kabul ettiler.

Bu toprak değiş tokuşu ekonomik açıdan Osmanlılar'a büyük faydalar sağladı. Şah I. Abbas'ın 1005'te (1596) başşehirini Tebriz'den İsfahan'a nakletmiş olması ticaret yollarının güneye kaymasına yol açmıştı. Öte yandan şahın 1014'te (1605) İsfahan yakınlarında Ermeni tüccarlarına merkez olmak üzere Yeni Culfa'yı kurması ticaretin canlanmasına sebep olmuştu. Bu durumdan Osmanlılar da faydalandı. Nitekim tüccarlar buradan sahile inip deniz yoluyla Hindistan veya Batı ülkelerine, karadan Bağdat üzerinden Halep'e veya Musul üzerinden Diyarbekir ve diğer Anadolu şehirlerine İran'dan ipek, çeşitli kumaşlar ve başka ticarî maddeler götürmekteydiler. Bu sayede İran'ın dış ticareti büyük ölçüde gelişti ve 1640 ile 1670 yılları arasında sadece ipek ihracatı % 50 oranında XVII. yüzyıl başlarında 1.814.388 kilogramı bulan ipek ihracatı 1670'e doğru 2.721.582 kilograma ulaştı (*EP² Suppl.*, [İng.], s. 274-276). Her iki devlet lehine görülen bu gelişme, 1736 yılında Afşar hânedanının kurucusu Nâdir Şah'ın iktidara geçmesine kadar devam etti.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İbnülemin Tasnifi, Hariciye, nr. 18 (Bağdat fethinde Vezîriâzam Kara Mustafa Paşa tarafından şah cânibine gönderilen sulh ve sınırnâme); Ebû'l-Kâsım Evoğlu Haydar, *Evoğlu Münşeâtı*, British Library: (1) Add. 7688 (tasvirî için, bk. Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 389-391); (2) Or. 3482 (tasvirî için, bk. Rieu, *Catalogue*, s. 86-87); Feridun Bey, *Münşeât*, II, 217-219; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 215; Naîmâ, *Târih*, III, 420-429; P. Sykes, *A History of Persia*, London 1915, s. 365; G. E. Hubbard, *From the Gulf to Ararat: The Expedition Through Mesopotamia and Kurdistan*, London 1917, s. 1-2; Danişmend, *Kronoloji*, III, 375-384; R. Ferrier, "Trade from the mid-14th Century to the end of the Safavid Period", *CHİr.*, VI, 412-490; Remzi Kılıç, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İnan Siyasî Antlaşmaları*, İstanbul 2001, s. 175-195; N. Steensgaard, "Harîr", *EP²* (İng.), III, 210; H. İnalçık, "Harîr", a.e., III, 214; J. Carswell, "Djulfâ", a.e. *Suppl.* (İng.), s. 274-276.

RHODS MURPHY

KASRÎ, Abdülcelfil b. Mûsâ

(عبد الجليل بن موسى القصرى)

Ebû Muhammed Abdülcelfil b. Mûsâ
b. Abdilcelil el-Ensârî el-Endelüsî el-Kasrî
(ö. 608/1211-12)

Kelâm, hadis ve tefsir âlimi, sûfî.

Aslen Evs kabilesine mensuptur. Kurtubalı (Cordoba) olmakla beraber Fas'ta Sebte (Ceuta) yakınlarındaki Kasrûabdülkerîm'de (Kasrûkûtâme) ikamet etmesi